Fortsatt behov for endringer i rettspsykiatrien

Svein A. Alfarnes
Tidlig intervensjon og rehabilitering (TIRe), DPS Groruddalen, Akershus universitetssykehus
Svein.Atle.Alfarnes@ahus.no

Mye gjenstår før rettpsykiatriske vurderinger er etterprøvbare og sammenlignbare på tvers av saker.

Alfarnes har fått tall om NERS-registrerte sakkyndigeoppdrag fra advokat Nils Christian Nordhus, som jobber for økt transparens i norsk rettspsykiatri.

Kommentar til

Rasmussen, K. & Melle, K. H. (2026). Status i norsk rettspsykiatri. *Tidsskrift for Norsk psykologforening, 63*(9), 593-594.

Takk til Kirsten Rasmussen og Karl Heinrik Melle for kommentaren til min kronikk. De har rett i et grunnleggende prinsipp: Retten avgjør tilregnelighetsspørsmålet, ikke de sakkyndige. De sakkyndige utreder og beskriver de faglige premissene. Min formulering om at de «må vurdere utilregnelighet», var upresis. Jeg mente at de sakkyndige belyser premissene for rettens vurdering.

Imidlertid er det ikke nok å spørre hvem som formelt avgjør. Man må også spørre hvordan premissene etableres, dokumenteres og etterprøves. Et slikt perspektiv ligger bak min kritikk. Et naturlig spørsmål rundt Breivik-saken og de ulike sakkyndige vurderingene blir: Kunne konflikten vært unngått med fast bruk av standardiserte tester og verktøy?

Har det skjedd noe med arbeidsmetodene til de sakkyndige post Breivik-saken? Grøndahl (2010) dokumenterte i sin tid at bare halvparten brukte standardiserte tester og kartleggingsverktøy. Mange bruker bare seg selv som måleinstrument. Mange administrerer gullstandarden for voldsrisikovurdering, HCR-20 V3, på egen hånd, uten å kode risikofaktorene i et team. Slik bruk reduserer den prediktive validiteten til verktøyet, og øker risikoen for emosjonell bias og stigmatisering (Dernevik, 2004). De sakkyndige har uten tvil høy kompetanse. Spørsmålet er hvordan vurderingene kan bli mer transparente, etterprøvbare og sammenlignbare på tvers av saker.

Fra reform til transparent praksis

Rasmussen og Melle peker med rette på at en del har endret seg med etableringen av Nasjonal enhet for rettspsykiatrisk sakkyndighet (NERS) i 2018. Kompetansekravene er tydeligere, oppnevningen av sakkyndige er sentralisert og mer systematisert, og det tilbys faglige møter og seminar. Endringene er reelle forbedringer.

Utfordringen er imidlertid en annen: Noen sakkyndige får langt flere saker enn andre. NERS' register viser at de fem øverste på deres liste hadde mellom 489 og 661 saker fra 2018 til 2025. Det

later også til at de sakkyndige nederst på listen bare fikk en håndfull med oppdrag (basert på personlig meddelelse fra advokat Nils Christian Nordhus; tallene er fra NERS' register over sakkyndige i perioden 2018–2025).

Høy oppdragsmengde er ikke problematisk i seg selv, og gjentatt samarbeid er ikke nødvendigvis et habilitetsproblem. Men mønstrene bør undersøkes empirisk. At to sakkyndige har arbeidet sammen før, kan være en fordel – de kjenner hverandres arbeidsform. Svært stabile konstellasjoner over tid kan likevel reise spørsmål om variasjon og uavhengighet. NERS har løpende oversikt over hvor mange oppdrag som utføres av de sakkyndige. Transparens rundt ordningen vil kunne styrke tilliten.

Hva med rettspsykiatriske klinikker?

Rasmussen og Melle kaller ideen god og er ikke uenige i den, som er et godt utgangspunkt for videre diskusjon. Argumentet mitt er ikke at dagens arbeid er mangelfullt. Argumentet er at en institusjonell ramme kan samle flere kompetanseområder og metodiske ressurser rundt samme undersøkelse.

Rasmussen og Melle skriver at forskjellen i rettspsykiatrisk praksis mellom Norge, Sverige og Danmark i de alvorligste sakene «antagelig allerede er ganske liten». Skal påstanden brukes mot en annen organisering av sakkyndig arbeid, bør den undersøkes empirisk. Langvarig observasjon kan gi bedre informasjonsgrunnlag enn noen få samtaler med to sakkyndige. Men varighet sikrer ikke nødvendigvis metodisk kvalitet. Det avgjørende er hvordan observasjonene dokumenteres, hvilke verktøy som brukes, hvordan faglige perspektiver integreres, hvordan alternative hypoteser vurderes, og hvordan motstridende informasjon håndteres. Her har norsk rettspsykiatri fortsatt et utviklingsområde.

Wold et al. (2026) skriver at utvalg for rettspsykiatri gjennom hospiteringsbesøk har startet et arbeid med å sanke erfaring fra våre naboland. Formålet er å få mer kompetanse om hvordan rettspsykiatrisk sakkyndighet kan kvalitetssikres, og hvordan kompetanseutvikling og faglig oppdatering best kan ivaretas. Høsten 2026 skal utvalget besøke Rättsmedicinalverket i Göteborg blant annet, og i 2025 besøkte de Justisministeriet i Danmark.

ABC-kurs eller spesialisering?

Rasmussen og Melle har trolig rett i at min beskrivelse av sakkyndighetsutdanningen som et «kort ABC-kurs» gir et for snevert bilde. Rognum-utvalget bygget på at rettspsykiatrisk kompetanse skulle hvile på ordinær spesialistkompetanse i psykiatri eller klinisk psykologi, supplert med særskilt rettspsykiatrisk kompetanse på B- og C-nivå. Dagens modell bør derfor heller beskrives som en spesialistbasert rettspsykiatrisk kvalifisering. Men spørsmålet står: Sikrer modellen en felles metodisk standard? Diskusjonen om norsk rettspsykiatri har behov for å etablere en tydeligere sertifisering eller spesialisering, bør fortsette.

Referanser

Alfarnes, S. A. (2026). Breivik-saken skapte lite endring i rettspsykiatrien. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, *63*(7), 474–476. www.psykologtidsskriftet.no/artikkel/2026aso7ae-Breivik-saken-skapte-lite-endring-i-rettspsykiatrien

Dernevik, M. (2004). *Structured clinical assessment and management of risk of violent recidivism in mentally disordered offenders.* [Doktorgradsavhandling, Karolinska Institutet]. https://hdl.handle.net/10616/39264

Grøndahl, P. (2010). *A comparative and empirical analysis of practices in Norwegian forensic psychiatry*. [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo].

Rasmussen, K. & Melle, K.H. (2026). Status i norsk rettspsykiatri. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, *63*(9), 593–594. https://www.psykologtidsskriftet.no/artikkel/2026as09ae-Status-i-norsk-rettspsykiatri

Wold, A., Løvgren, P. J., Graasvoll, G., Sverdrup, K., Skjelbred, M. K. & Kosmo, L. Ø. (2026, 29. juni). Rettspsykiatrisk sakkyndighet har et forbedringspotensial. *Rett24*. https://rett24.no/articles/rettspsykiatrisk-sakkyndighet-har-et-forbedringspotensial

Publisert: 02.11.2026, Tidsskrift for Norsk psykologforening.